

The role of pre-school education in the integration of children with Down syndrome into society

Gunay Badalzade

Doctoral student of the AREI, Azerbaijan. E-mail: gunay.badalzade@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-4422-4746>

Abstract. Pre-school is an important period in the life of all children. During this period, the foundation is laid for the comprehensive development of personality. Therefore, this period is important for the development of all children, and children with disabilities should not be left out of school during this period. Such children should be involved in pre-school education, and their education should be carried out in a special program. The staff of the preschool is responsible for ensuring daily interaction with the child with Down syndrome. Such children are particularly sensitive to human behavior, so it is important to set appropriate social boundaries. There are many positive aspects to the admission of children with Down syndrome to preschool institutions, and the most important of these is to lay the foundation for their integration into society.

Keywords: down syndrome, pre-school education, early development, social integration, comprehensive development of personality.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.211>

To cite this article: Badalzade G. (2020) The role of preschool education in the integration of children with Down syndrome into society. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 231, Issue II, pp. 81–90.

Article history: Received — 04.06.2020; Accepted — 09.06.2020

Daun sindromlu uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyasında məktəbəqədər təhsilin rolu

Günay Bədəlzadə

ARTİ-nin fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorantı. Azərbaycan.

E-mail: gunay.badalzade@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-4422-4746>

Annotasiya. Məktəbəqədər yaş dövrü bütün uşaqların həyatında mühüm bir mərhələdir. Bu dövrdə şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafının təməli qoyulur. Buna görə də bu yaş dövrü uşaqların inkişafı üçün vacibdir və sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar da həmin dövrdə təhsildən kənar qalmamalıdır. Belə uşaqlar məktəbəqədər müəssisəyə cəlb olunmalı, onların təlim-tərbiyəsi xüsusi proqramla həyata keçirilməlidir. Məktəbəqədər müəssisənin kollektivi daun sindromlu uşaq ilə gündəlik qarşılıqlı münasibətlərin təmin edilməsi üçün məsuliyyət daşıyır. Belə uşaqlar insanların davranışına xüsusilə həssasdırlar, yəni onlarla müvafiq sosial sərhədlərin müəyyən edilməsi vacibdir. Daun sindromlu uşaqların məktəbəqədər müəssisələrə qəbul edilməsinin müsbət tərəfləri çoxdur və bunlardan ən əsası burada onların cəmiyyətə inteqrasiyasının təməlinin qoyulmasıdır.

Açar sözlər: daun sindromu, məktəbəqədər təhsil, erkən inkişaf, sosial inteqrasiya, şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.211>

Məqaləyə istinad: Bədəlzadə G. (2020) Daun sindromlu uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyasında məktəbəqədər təhsilin rolu. «Məktəbəqədər və ibtidai təhsil», № 2 (231), səh. 81–90.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 04.06.2020; qəbul edilib – 09.06.2020

Giriş / Introduction

2006-cı il dekabrın 13-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi tərəfindən qəbul edilmiş “Əlillərin hüquqları haqqında” Konvensiya əlilliyi olan şəxslərin təhsil hüquqlarının bir çox cəhətlərini əhatə edir və inklüziv təhsilin onlar üçün ən yaxşı təhsil mühiti olduğunu təsdiqləyir.

Inklüziv təhsil uşaqların fiziki, psixi, intellektual və digər xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq, onların öz həmyaşdqları ilə eyni məktəbdə, eyni sinifdə təhsilə cəlb edilmələri deməkdir. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar təlim prosesində digər normal həmyaşdqları ilə birlikdə iştirak etdikdə onların arasında bir-birinə qarşı anlaşma və hörmət hissi inkişaf edir.

“Əlillərin hüquqları haqqında” Konvensiyanın 24-cü maddəsinə əsasən, iştirakçı dövlətlər əlilliyi olan şəxslərin təhsil hüququnu tanıyırlar. Bu hüququn ayrı-seçkiliyə yol vermədən həyata keçirilməsi üçün iştirakçı dövlətlər bütün pillələrdə inklüziv təhsil sistemini və əlilliyi olan şəxslərin fasiləsiz təhsil almaq imkanını təmin etməlidirlər. İştirakçı dövlətlər əlilliyi olan şəxslərin əlillik əlamətlərinə görə təhsildən kənarlaşdırılmamasını, onların digər insanlarla eyni əsaslarla inklüziv, keyfiyyətli və pulsuz icbari ümumi orta təhsil almaq hüququnu təmin etməlidirlər [“Əlillərin hüquqları haqqında” Konvensiya. BMT, 2006].

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə görə, sağlamlıq imkanları məhdud olan insanlar, onların məhdud imkanlarına görə həyata keçirilməsi çətinləşən hüquq və vəzifələrdən başqa, bu Konstitusiyada təsbit olunmuş bütün hüquqlardan istifadə edir və vəzifələri daşıyırlar [Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası].

Vətəndaşların Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş təhsil hüquqlarını təmin etmək məqsədi ilə “Təhsil haqqında” və “Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunları qəbul edilmişdir.

“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsinə əsasən, dövlət, cinsindən, irqindən, dilindən, dinindən, siyasi əqidəsindən, etnik mənsubiyyətindən, sosial vəziyyətindən, mənşəyindən, sağlamlıq imkanlarından asılı olmayaraq, hər bir vətəndaş üçün təhsil almaq imkanının yaradılmasına və ayrı-seçkiliyə yol verilməsinə təminat verir, təhsilin hər hansı pilləsindən, səviyyəsindən və formasından məhrum edilməsinə yol vermir [“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu].

“Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda *xüsusi təhsil, evdə təhsil və inteqrasiyalı təhsilin* təşkil olunması ilə bağlı normaların nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, inklüziv təhsilə dair müddəalar yer almamışdır. Qeyd olunan qanunun 12-ci maddəsinin tələblərinə əsasən, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların ümumi

təhsil müəssisələrində təhsil almasını təmin etmək üçün “İntegrasiya təlimli təhsil müəssisələrində təhsilin təşkili qaydaları” təsdiq olunmuşdur. Həmin qaydalara əsasən, integrasiyalı təhsil sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların ümumi təhsil müəssisələrində xüsusi təhsil proqramları ilə xüsusi siniflərdə təhsilinin təşkili ilə bağlı məsələləri əhatə edir [“Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu].

Əsas hissə / Main part

Sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin bir kateqoriyası da daun sindromlu xəstələrdir. *Daun sindromu* – insanın zahiri görünüşündə və zəkasında nəzərə çarpacaq dərəcədə kənarçıxımların müşahidə edilməsi ilə xarakterizə olunan, anadangəlmə xromosom anomaliyasıdır (21-ci xromosom cütliyündə trisomiya). Anadangəlmə qüsurlarla yanaşı, digər dəyişikliklər daha az müşahidə olunur, lakin ağırlaşmalar səbəb ola bilər, hətta dərmanların istifadəsi və cərrahi yardım da daxil olmaqla, xüsusi müalicə tələb olunan yanaşı xəstəliklər də müşahidə olunur. Bu sindrom ilk dəfə 1866-cı ildə, ingilis həkimi Con Lanqdon Daun tərəfindən zehni geriləmələrin müstəqil bir forması kimi müəyyən edilmişdir və insanlarda ən çox rast gəlinən xromosom anomaliyasıdır. Yeni doğulmuşlarda rast gəlmə tezliyi 1:800-dür (Daun sindromu. Faktlar – DSA. 2010, səh. 2–3). Bu sindrom üçün tətbiq olunan prenatal diaqnostik proqramlar dünyanın bir çox ölkələrində tətbiq olunsada, bu tezlik azalmır. Əsas məsələ daun sindromu ilə doğulmuş uşaqlara kömək etmək üçün daha çox işlər görmək və bununla da onların həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq, yaşam müddətini artırmaqdır. Bu işdə təhsilin rolu əvəzolunmazdır.

Daun sindromlu uşaqların erkən inkişaf təliminə daxil edilməsi, erkən inkişaf təhsil sektorunun bütün işçiləri üçün vacib və faydalı bir dəstəkdir. Bu, bütün inklüziv uşaqların cəmiyyətdə yaşamaq hüququnu təbliğ edir və hamının bu dəyərlərdən əldə etdiyi üstünlükləri özündə birləşdirir. “Əlilliyi olan uşaqlar üçün Təhsil Qanununda” da bu məsələnin əhəmiyyəti vurğulanmışdır: “Erkən uşaqlıq dövründə uşaqlar özlərini ifadə edə bilərlər; ətraf aləmi və öz daxili aləmlərini hiss edirlər. Bütün digər uşaqlar kimi, əlilliyi olan uşaqlar da bunu yalnız cəmiyyətin həyatında iştirak edərək edə bilərlər” [Education for All Handicapped Children Act. America, 1975]. Bu qanuna əsasən, uşaqların gələcəkdə sosial həyatda daha fəal iştirak etmələrində, öz rifahı və cəmiyyət üçün layiqli vətəndaş kimi formalaşmalarında məktəbəqədər təhsilin rolu əvəzolunmazdır.

Daun sindromlu uşaqların necə inkişaf etdikləri, onların hansı inkişaf perspektivlərinə malik olduqları və gerçək həyatda hansı çətinliklərlə qarşılaşdıqları haqqında təsəvvürlər əksər hallarda çoxsaylı miqlərlə təhrif edilmişdir. İndiyə qədər də belə uşaqların ünsiyyət qura bilməmələri, öz yaxınlarını tanımaqları,

uşaq bağçalarına və məktəbə getməmələri kimi fikirlər qalmaqdadır. Guya valideynlər belə uşaqların təlimi, tərbiyəsi ilə məşğul ola bilmirlər və ona görə də, yaxşı olar ki, onları uşaq evlərində saxlasınlar [Daun sindromlu uşağın doğulması – DSA. 2010].

Daun sindromlu uşaqların müəyyən zahiri, fiziki xüsusiyyətləri eyni olsa da, hər bir uşaq fərvidir. Onların ümumi öyrənmə bacarıq və qabiliyyətləri yüngül səviyyədən orta, ağır səviyyəyə qədər dəyişə bilər. Daun sindromlu uşaqlar ümumi cəmiyyətdə, tənəffüs problemləri, görmə qüsurları və s. problemlərlə üzləşə bilərlər. Bu problemləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- a) eşitmə və görmə pozulmaları;*
- b) kiçik və böyük motorikanın inkişaf etməməsi;*
- c) düşüncə və mühakimə qabiliyyətləri ilə bağlı çətinliklər.*

Eyni zamanda, buraya öz fikrini yeni situasiyalara tətbiq etmək bacarığının olmaması, diqqətin konsentrasiya olunma məhdudluğu, fonematik qavramanın zəifliyi, nitqin inkişafdan qalması, danışmaq zamanı nitqdə söz ardıcılığının pozulması və s. daxildir [Daun sindromlu uşaqların inkişaf xüsusiyyətləri – DSA. 2011].

Hər bir pedaqoq, yaxud uşaq inkişafı üzrə mütəxəssis erkən uşaqlıq dövründə uşaqların hərtərəfli inkişafı üçün əldən gələni etmək istəyir. Burada əsas diqqət daun sindromlu uşaqların daxili potensialına, bacarıqlarına və onlarla münasibət qurmağa yönəldilməlidir. Bu zaman, bütün uşaqlar üçün etdiyimiz kimi, “Uşaqla əlaqə yarat və onu asanlıqla qrupa daxil et!” prinsipinə riayət olunmalıdır. Daun sindromlu uşaqların xüsusi ehtiyaclarını, güclü tərəflərini aşkara çıxarmaq, zəif cəhətlərini və maraqlarını inkişaf etdirmək, mübarizə strategiyalarını dəstəklənməsi qaydaları diqqət mərkəzində olmalıdır. Belə uşaqlarda təqəlid bacarıqlarının güclü olduğunu nəzərə alaraq, məşğələlərdə bundan kompensasiyaedic imkan kimi istifadə etmək mümkündür. Bu uşaqlara bilik və bacarıqlar mərhələ-mərhələ öyrədilməlidir. Təlimdə istifadə olunan sadədən-mürəkkəbə, fərdi yanaşma prinsiplərinin tətbiqi məqsəduyğundur.

Daun sindromlu uşaqlar üçün vacib olan məqamlar

Daun sindromlu uşaqların həyatında, şəxsiyyətinin formalaşması prosesində məktəbəqədər müəssisənin müsbət təcrübəsi mühüm rol oynayır. Məktəbəqədər müəssisənin bu uşaqların inkişafına təsiri erkən pedaqoji yardım proqramının təsiri ilə müqayisə edilə bilər. Valideynlər üçün xüsusi yardıma ehtiyacı olan uşağın da normal uşaqlarla birlikdə uşaq bağçasına getməsi çox vacibdir. Məktəbəqədər müəssisə, bir növ, həm ailənin genişləndirilmiş formasına bənzəyir, həm də özündə cəmiyyətin dəstəyini təcəssüm etdirir. Bununla da həm uşağa, həm də ailənin özünə əlavə stimullaşdırıcı təsir göstərir.

Bütün uşaqlar məktəbəqədər müəssisədə müəyyən bilik və bacarıqlar əldə edirlər. Daun sindromlu uşaqlar da, bütün uşaqlar kimi, belə hərtərəfli inkişafa ehtiyac hiss edirlər. Üstəlik, uşaqlar arasında yaranan ünsiyyət də hər iki tərəf üçün faydalıdır. Belə şərait yarandıqda daun sindromlu uşaqlar inkişaf və ünsiyyət üçün əvəzolunmaz stimül əldə edir, hər hansı fərqli bir yanaşmaya ehtiyac olmadan öyrənmə prosesinə cəlb olunurlar. Beləliklə, erkən uşaqlıq dövründə məktəbəqədər müəssisədə bir araya gətirilən uşaqlar məktəbdə də heç bir çətinlik çəkmədən ünsiyyət qura biləcəklər. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar məktəbəqədər müəssisədə özünəxidmət bacarıqlarını, hərəkətlərin koordinasiyasını möhkəmləndirəcək, böyük və kiçik motor hərəkətləri inkişaf etdirəcək, böyüklərin müdaxiləsi olmadan insanlarla ünsiyyət qurmağı öyrənəcəklər. Bütün bunlar cəmiyyətə inteqrasiyanın, sosiallaşmanın başlanğıcıdır.

Oyun – bilikləri mənimsəmək və inkişaf etdirmək üçün əvəzolunmaz vasitədir

Hər bir uşağın məktəbəqədər müəssisədə qazandığı ən qiymətli bacarıqlardan biri də oyun bacarıqlarıdır. Oyun – bilikləri mənimsəmək və inkişaf etdirmək üçün əvəzolunmaz bir vasitədir. Oyun prosesində daun sindromlu uşaqlarda köməyə ehtiyac yaranır. Onlar oyun hərəkətlərini öyrənməli, qaydaları yadda saxlamalı, onlara riayət etməyi öyrənməlidirlər. Oyuncaqları dostları ilə bölüşməli, müəyyən seçimlərdə iştirak etməlidirlər. Oyun zamanı daun sindromlu uşaqların davranışlarına bəzi məhdudiyətlər qoyulmalı, onlara digər uşaqlarla münasibətlərdə müəyyən qaydalara riayət etməyi (məsələn, yoldaşı vurmaq olmaz, oyuncağı zorla almaq olmaz, yerə atmaq olmaz və s.) öyrətmək lazımdır. Bütün bunları belə bir diaqnozu olan uşağa öyrətmək çox çətinidir. Bu bacarıqlar düzgün davranış modelini formalaşdırmaqda, müəllimlərin və valideynlərin qarşısında duran vəzifələrin həllinə kömək edəcəkdir. Oyun prosesini mənimsəmiş daun sindromlu uşaqlar tanış olmayan müxtəlif situasiyalara daha tez uyğunlaşa bilirlər. Həmçinin, oyun onların sosiallaşmasını təmin edir və digər uşaqlarla ünsiyyət yaratmağa, bir növ, istiqamətləndirir.

Daun sindromlu uşaqların məktəbəqədər təhsilə cəlb olunmaları onların həmyaşıdları ilə birlikdə inkişaf etmələri üçün ideal bir fürsətdir, həmçinin, uşaqların şifahi nitqinin, ünsiyyət bacarıqlarının formalaşması üçün gözəl bir vasitədir [Rukovodstvo dlya roditeley. Blagotvoritelnyy fond. « Downside ap», 2004, № 6]. Bütün bu amilləri nəzərə alaraq deyə bilərik ki, daun sindromlu uşaqların məktəbəqədər təhsilə cəlb olunmaları vacibdir.

Bundan əlavə, daun sindromlu uşaqlar adı, normal insanların həyat şəraitinə mümkün qədər tez uyğunlaşmalıdırlar. Buna görə, normal, sağlam cəmiyyətə erkən yaşlarda daxil olmaq uşaq üçün ən yaxşı həyat təcrübəsi olacaq. Bu proses

məktəbəqədər dövrdən başlayarsa, digər mərhələlər daha səmərəli şəkildə formalaşacaq.

Məktəbəqədər müəssisədə bütün uşaqların cəlb olunduğu təlim-tərbiyə programından əlavə, daun sindromlu uşaqlarla fərdi məşğələlər aparılmalıdır. Bunlar defektoloq, loqoped və psixoloqun əlavə məşğələləridir. Məşğələlər zamanı qavramanın və nitq bacarıqlarının inkişafına diqqət yetirilməlidir.

Məktəbəqədər yaş dövründə inteqrasiya yaxşı fikirdirmi?

Bu, aktual problemdir və onun müzakirə olunması vacibdir. Artıq bir çox valideynlər məktəbəqədər yaş dövründən başlayan inteqrasiyanın faydaları ilə bağlı aparılan tədqiqatların nəticələrinə görə, övladlarının normal həmyaşıdları arasında olmasını seçirlər. Araşdırmalar sübut edir ki, daun sindromlu uşaqlar, adətən, normal həmyaşıdlarında müşahidə etdikləri dil və sosial bacarıqlardan əhəmiyyətli dərəcədə faydalana bilirlər. Onlar normal uşaqların nitq bacarıqlarını eşidərək, öz nitqlərini daha da zənginləşdirir və ətraf aləmdə şahid olduqları təcrübələri təqlid edirlər [Zubanova O.A. Polojeniyе ob organizatsiyi raboti inklyuzivnix qrup dlya detey s ogranichennimi vozmojnostyami zdorovya, 2010]. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşağın digər normal həmyaşıdları arasında olmasının daha bir faydası da məlumdur: onlarda humanist hisslər formalaşır ki, bu da cəmiyyətdə inkluziv uşaqlara normal münasibətin yaranması üçün çox vacibdir.

Mütəxəssislərin fikrincə, daun sindromlu uşaqlar, demək olar ki, “çətin” uşaqlar deyillər və həmişə öz kollektivlərinin sevimli üzvləri olurlar. Dünya təcrübəsində xüsusilə çətin vəziyyətdə olan, cəmiyyətin ən az qorunan, sosial və hüquqi müdafiəyə ehtiyacı olan uşaqların bir neçə kateqoriyası müəyyən edilir. Daun sindromlu uşaqlar da belə kateqoriyalardan biridir.

Daun sindromlu uşaqlarla aparılan korreksiyaedici işlərin məqsədi onların həyata adaptasiya və cəmiyyətə mümkün qədər tez inteqrasiya olunmasıdır. Uşaqların bütün mövcud koqnitiv qabiliyyətlərindən istifadə edərək, idraki proseslərin inkişaf xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, onlarda həyatı bacarıqları inkişaf etdirmək lazımdır ki, özlərinə xidmət edə, gündəlik həyatda sadə tapşırıqları yerinə yetirə və öz həyat keyfiyyətlərini yaxşılaşdırmağa bilsinlər. Bu bacarıqların formalaşması məktəbəqədər müəssisəyə gedən daun sindromlu uşaqda daha asan alınır.

Hədəflərə çatmaq üçün məktəbəqədər müəssisələrdə aşağıdakı vəzifələrin həlli təmin olunmalıdır:

- *təlim prosesində uşaqların zehni funksiyalarının inkişaf etdirilməsi, çatışmazlıqların erkən yaş dövründə korreksiya edilməsi;*
- *daun sindromlu uşaqların tərbiyəsi, düzgün davranışlarının formalaşdırılması* (Bu mərhələdə əsas diqqət bilik və bacarıqların inkişaf etdirilməsinə yönəldilməlidir.

Uşaqlarda insanlarla münasibətdə mədəni davranış bacarıqlarını inkişaf etdirmək, onlara ünsiyyət qaydalarını öyrətmək lazımdır. Onlar lazım olan şeyləri tələb edə bilməli, özlərini qorumağı və ya təhlükədən qaçmağı bacarmalıdır);

– *əmək təlimi, özünəxidmət bacarıqlarının inkişafı və uşağın gücünə müvafiq olan məişət işlərinin öyrədilməsi.* (Özünəxidmət bacarıqlarına uşağın müstəqil geyinməsi, yeməyini yeməsi və digər vərdişlər aiddir) [Andreeva A., Taxauva A. K probleme inkluzivnogo vospitaniya i obucheniya v detskom sadu. Doshkolnoye vospitaniye, 2012, № 6].

Daun sindromlu uşaqların düzgün qurulan təlim-tərbiyəsi onların inkişafında, gələcək həyatında əhəmiyyətli dərəcədə müsbət dəyişikliklərə səbəb ola bilər. Hər hansı yanlış tərbiyə üsulu isə bu inkişafa daha da mane olacaq. Buna görə də bu proses daim mütəxəssislərin nəzarətində olmalıdır. Bu kateqoriyadan olan uşaqlarla təlim prosesi düzgün təşkil edilməlidir ki, uşağın inkişafı mərhələ-mərhələ izlənsin və inkişafetdirici təlim prinsipləri nəzərə alınsın.

Sensor təlim

Məktəbəqədər müəssisələrdə daun sindromlu uşaqlar, eləcə də digər inkişaf geriliyi olan uşaqlar üçün sensor təlim xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Sensor təlim daun sindromlu uşaqların sosial adaptasiya sahələrindən biridir. Bu, təlim prosesinin başlanğıc mərhələsidir, inkişaf geriliyi olan uşağın təlim-tərbiyəsinə yönəldilmişdir və uşağın ətraf aləmi tanınması, qavramasında əsas vasitələrdən biri hesab olunur. Sensor qavramanın əsasını hissetmə duyğularının inkişafı təşkil edir. Qavrama uşağın hissi analizatorlarına təsir göstərir. Ətraf aləm haqqında hissi analizatorların köməyi ilə toplanmış məlumatlar uşağın hissetmə orqanlarını fəaliyyətə sövq edir. Uşaq praktik fəaliyyətdə ətrafdakı gerçəkliyin müsbət təsirini hiss etməyə başlayır.

Sensor qavrama uşağın ətraf aləmə istiqamətləndirilmiş fəaliyyətini inkişaf etdirir, çünki uşaq əlamətlərlə tanış olur. Daun sindromlu uşaqlarda bu fəaliyyət pozulmuş olduğu üçün bu inkişaf onlar üçün çox vacibdir. Odur ki, məktəbəqədər müəssisələrdə uşaqlarla təlim-tərbiyə işinin təşkilində bu, mütləq nəzərə alınmalıdır. Belə olduqda uşaq fəaliyyət növlərini daha asan şəkildə mənimsəyə bilər.

Uşağın ötürülən məlumatları mənimsəməsi üçün qavrama proseslərini, o cümlədən, müqayisə, təhlil (analiz), tərkib (sintez), ümumiləşdirmə, təsnifatlaşdırma bacarıqlarını inkişaf etdirmək lazımdır. Sensor təlim daun sindromlu uşağın cəmiyyətə adaptasiyasının ilk mərhələsi kimi həyata keçirilir. Bu zaman uşaq düşünür, təhlil edir, ona ötürülən bilikləri mexaniki deyil, daha çox əyani şəkildə, təcrübədə öyrənir. Nəticədə öyrədilən bilik və bacarıqlar daha uzun müddət yadda qalır [Semago N.Y. Inkluzivniy detskiy sad: deyatelnoye spetsialistov, 2012].

Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlarla iş prosesində yüksək nəticələr əldə etmək üçün məktəbəqədər müəssisənin tərbiyəçi-müəllimləri ilə valideynlərin birgə əməkdaşlığı vacibdir. Valideynlərin təlim-tərbiyə prosesində iştirakı onlara məktəbəqədər müəssisədə həyata keçirilən fəaliyyətlərə uyğun olaraq, ev tapşırıqlarının müstəqil həllinin təşkilində kömək edir. Valideynlər bu prosesə nə qədər məsuliyyətlə yanaşsalar, görülən işlər də o qədər səmərəli olacaqdır.

Nəticə / Conclusion

Bələliklə, tədqiqatlardan bu nəticəyə gəlirik ki, məktəbəqədər yaş dövrü (3–6 yaş), bütün uşaqlarda olduğu kimi, daun sindromlu uşaqların inkişafında, onlarda düzgün davranış modelinin formalaşmasında da böyük əhəmiyyətə malikdir. Buna görə də məktəbəqədər təhsil dövründə müəssisə ilə ailələr arasında qarşılıqlı əlaqə və ünsiyyət nəinki normal uşağın, həmçinin, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşağın da hərtərəfli inkişafı üçün vacibdir. Daun sindromlu uşaqlar da bu məsələdə istisna deyillər. Məktəbəqədər müəssisədə keçən illər xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşağa gələcəkdə öz dünyasından daha böyük bir dünyanın həyatında fəal iştirak etməyə hazırlaşmaq imkanı verir. Məktəbəqədər təhsilə cəlb olunan daun sindromlu uşağın gələcəyi daha ümidvericidir. Həmçinin, məktəbəqədər müəssisədəki digər normal uşaqlar da fərqliliyi olan, o cümlədən, daun sindromu olan uşaqları artıq qəbul edir və onları bərabərliyə qəbul etmək kimi görürlər. Deməli, bu yaş dövründə, eyni zamanda, uşaqlarda humanizim tərbiyəsinin əsası qoyulur və möhkəmlənir. Normal uşaqlarla xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların bir-birini olduğu kimi qəbul etmələri cəmiyyətin gələcək humanist vətəndaşının inkişafının əsasını qoyur.

Ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. (1995-ci il, 12 noyabr).
2. Bədəlzadə G. Psixoloji və pedaqoji ədəbiyyatlarda daun sindromu haqqında fikrin formalaşması. "Elmi iş" jurnalı. Bakı, 2019 № 3(4).
3. Daun sindromlu uşaqların inkişaf xüsusiyyətləri – DSA. (2011). Bakı.
4. Daun sindromlu uşağın doğulması – DSA. (2010). Bakı.
5. Daun sindromu. Faktlar – DSA. (2010). Bakı.
6. "Əlillərin hüquqları haqqında" Konvensiya. (2006, 13 dekabr). BMT.
7. Hüseynova N.T., M. Ş. Malikov. (2018). Xüsusi pedaqogikanın müasir problemləri. Bakı, 91 s.
8. 2018–2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (AR Prezidentinin 2017-ci il, 14 dekabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir).

9. "Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 19 iyul 2001-ci il, № 540.
10. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. (2009-cu il 19 iyun, 833-IIIQ).
11. Andreeva A., Taxauva A. K probleme inklyuzivnogo vospitaniya i obucheniya v detskom sadu. Doshkolnoe vospitanie, 2012, № 6.
12. Semago N.Y. (2012). Inklyuzivniy detskiy sad: deyatelnost spetsialistov. Pod red. M.M. Semago. Moskva.
13. Kumin L. (2012). Formirovanie navikov obsheniya u detey s sindromom Dauna. (ruk. dlya roditeley). Moskva: BF «Daunsayd Ap», 280 c.
14. Zakrepina A.V. Vospitanie i obuchenie detey rannego i doshkolnogo vozrasta s umerennoy umstvennoy otstalostyu: proqramma dlya detey, poseshayushix gruppi kratkovremennogo prebivaniya v doshkolnix obrazovatelnix uchrejdeniyax kompensiruyusheqo i kombinirovannoqo vidov. Zakrepina A. V., Bratkova M.V. «Vospitanie i obuchenie detey s narusheniyami razvitiya », 2012, № 4.
15. Zubanova O.A. (2010). Polojenie ob organizasii raboti inklyuzivnix grup dlya detey s ogranichennimi vozmojnostyami zdorovya. Upravlenie DOU.
16. Rukovodstvo dlya roditeley. Blagotvoritelniy fond «Daunsayd Ap », 2004, № 6.
17. <https://library.down-syndrome.org/en-us/news-update/04/2/using-hook-board-preschool-down-syndrome/>
18. <https://www.downs-syndrome.org.uk/for-new-parents/education/early-years/>